

Artikel i katalog inför Vetenskapsrådets Resultatdialog -
Levererad inför presentation vid Linköpings universitet, 2011-10-13

Anette Göthlund, Konstfack; Ulla Lind, Konstfack; Cecilia Andersson, Konstfack; Margareta Melin, Malmö Högskola; Bo Reimer, Malmö Högskola; Helena Danielsson Högskolan Dalarna; Ana Graviz, Södertörns Högskola; Birgitta Odelfors, Örebro universitet.

Projektledare: professor Anette Göthlund, Institutionen för bildpedagogik, Konstfack
anette.gothlund@konstfack.se

KUNSKAPENS FRAMTRÄDANDEFORMER

ETT PROJEKT OM KUNSKAPSUTVECKLING OCH EN HÖGSKOLEPEDAGOGIK MED DUBBELT PERSPEKTIV:
TEORI OCH GESTALTNING

Inom utbildningsväsendet finns en långlivad och fast rotad föreställning om att teori och praktik är två olika fenomen, som bör hållas åtskilda. Sålunda finns det "praktisk-estetiska ämnen" i grundskolan som åtskiljs från de teoretiska ämnena; på gymnasiet finns yrkesförberedande, praktiska utbildningar respektive högskoleförberedande, teoretiska sådana. I högskolesammanhang särskiljs exempelvis de konstnärliga högskolorna från övriga universitet och högskolor. Den forskning som nu börjat bedrivas vid konstnärliga högskolor har växt fram ur det som har kallats "konstnärligt utvecklingsarbete", och som tillkom i och med högskolereformen 1977. På motsvarande sätt har forskning inom områden som sjuk- och hälsovård, arbetslivskunskap och förskola och skola, men även designområdet benämnts "praxisnära" forskning.

Det forskningsprojekt som här presenteras har utförts av åtta forskare vid fem olika lärosäten och består av tre olika delprojekt. Gemensamt är att vi alla också arbetar som lärare vid respektive institutioner, inom lärarutbildningar med olika kulturprofiler eller i utbildningar med ämnen som kultur, kommunikation och media. Det är i arbetet med studenter som i sina utbildningar arbetar såväl teoretiskt som praktiskt, som projektets frågeställningar har formulerats. Projektets syfte har varit att undersöka och vidareutveckla en högskolepedagogik med det vi benämner ett "dubbelt perspektiv", där både teori och gestaltning används som kunskapsformer i lärande och examensarbete inom högskolan. Tanken om ett dubbelt perspektiv handlar sålunda om hur man utifrån olika mål kan kombinera teori med gestaltning på akademisk nivå, utan att ställa skrift eller andra kunskapsformer emot varandra. Istället har vi arbetat utifrån teorier om "skillnadens pedagogik".

Vi menar att just det faktum att teoretisk och praktisk kunskap *gör* olika saker och kan användas på *olika sätt* för att undersöka en och samma forskningsfråga, är en värdefull tillgång för kunskapsproduktion inom en mängd olika områden. En drivkraft i projektet har därför varit att det har saknats forskning inom området, såväl nationellt som internationellt. Samtidigt visar sig, på

många lärosäten och i olika utbildningar, ett ökat behov för att pröva kombinerade verktyg för examensarbeten.

En styrka i detta avseende har varit projektets sammansättning av forskargrupp från olika pedagogiska fält. Detta breddar tillämpningen av forskningsmetoder inom relativt skilda men jämförbara professionsutbildningar. Projektet sammanför vetenskapsområden som visuell kultur, genus-, medie- och kommunikationsvetenskap, interkulturella studier, multimodal medie- och bildpedagogik. Ett konstruktionistiskt kulturpedagogiskt perspektiv utgör projektets gemensamma teoretiska och metodologiska ram. Det betyder bl.a. att vi tar oss an den uppdelning mellan teori och gestaltning som är inbyggd i kulturella föreställningar och institutionella praktiker. Konstruktionism inom utbildningsfilosofi har rötter i pragmatism, kritisk teori och poststrukturalism. Här uppmärksammas vikten av och stråvan efter en utbildning där deltagarna ingår som lärande subjekt. Detta möjliggör att erfarenhetsaspekter och kunskap som deltagarna bär med sig in i utbildningen också blir en aktiv del i lärprocesser och varierade gestaltningar av lärandet. Här ses erfarenheter inte som något man "har" utan något som "görs" och utformas i lärprocesser där olika kunskapsformer tas i bruk. Projektets delstudier betonar och kombinerar i skiftande grad aktörs-, diskurs- och positioneringsteori.

Studien fokuserar hur kunskaper framträder (*perform*, på engelska) i studenternas lärprocesser, kursexaminationer och i examensarbeten; det handlar om olika funktioner i användningen av *multimodala* representations- och presentationsformer (det vill säga som kombinerar t.ex. text, rörlig bild, stillbild, performance, ljud etc.), samt bedömningsformer.

Studenterna har följts och intervjuats med hjälp av etnografiska metoder; fältstudier med observation, dokumentation och intervjusamtal. Två delstudier har använt enkäter, medan återkopplingar och uppföljande samtal i viss omfattning ingått i alla delstudier. Därtill har olika aktörer inom utbildningarna, t.ex. handledare och examinatorer, intervjuats och deltagit i samtal.

DELSTUDIE 1 – SKILLNADENS PEDAGOGIK

Vid Institutionen för bildpedagogik vid Konstfack utformas all undervisning i spänningsfältet mellan vetenskapliga och konstnärliga teorier och praktiker. Metoder har utvecklats för att formulera och bedöma studier och undersökningar som bygger på att föra samman olika erfarenheter och kunskaper som finns inom dessa områden. Institutionen har lång erfarenhet av detta arbetssätt, men har saknat forskning kring denna praktik. Delstudiens syfte var att öka kunskapen om denna kunskapsmodell genom att undersöka villkor och förutsättningar för studenterna att arbeta med det dubbla perspektivet, under sin lärarpraktik i partnerskolor liksom hur dessa kunskapsprocesser tas i bruk i examensarbetena. Delstudien har därför utförts dels som etnografiska fältstudier, dels som analyser av några utvalda examensarbeten. Fyra studenter ur årskurs 3 valdes ut och tre av dessa har följts fram till examensarbetena i årskurs 5. Vid fältbesöken i partnerskolorna observerades och dokumenterades (framför allt visuellt) lektionsupplägg, arbetssätt, interaktion mellan lärarstudenterna, handledare och elever. Vi var särskilt intresserade av att se i vilken utsträckning och hur studenterna aktualiserade och iscensatte det dubbla perspektivet, liksom hur de introducerade sina idéer för elever och handledare; hur de *talade* om det dubbla perspektivet. Ett viktigt inslag i studiens design har varit återkommande reflektionssamtal, i första hand med studenterna men någon gång även med handledare, och då alltid i

form av bildelicitering. Det vill säga att vi har utgått ifrån forskarnas visuella dokumentation, studenternas lektionsmaterial eller elevarbeten i reflektionssamtalen.

De examensarbeten som har analyserats representerar utbildningens olika inriktningar (Konst och lärande, Medier och lärande, Design och lärande, Magisterkurs med konstnärlig inriktning) och har analyserats i sin helhet; uppsats och visuell gestaltning. I dessa analyseras särskilt *relationen* mellan vetenskapliga och konstnärliga teorier och metoder som tas i bruk i studenternas undersökning; begrepps användning; begrepps förskjutningar och begreppsutveckling.

DELSTUDIE 2 – MULTIMODAL GESTALTNING AV VETENSKAPLIG TEXT

Denna delstudie har genomförts vid tre lärosäten, inom olika lärarutbildningsprogram. Urvalet representerar varierade profiler vad gäller sammanhang och inriktningar: bild, mediepedagogik, pedagogik med didaktisk inriktning (media, genus och etnicitet). Det främsta syftet var att få kunskap om vad som händer när studenter får möjlighet att använda olika multimodala verktyg, dvs. nyttja individens resurser till varierade teckenvärldar (eng. *modes*) och olika medier för att gestalta kunskap och skapa nya representations- och presentationsformer i sina akademiska examensarbeten. Arbetet har hämtat teoretiska och metodiska ansatser från "visual literacy" samt "media literacy". Vid Södertörns högskola och Örebro universitet har likadan forskningsdesign använts. De multimodala examensarbetena har vid båda dessa lärosäten utgjorts av uppsatser samt filmer och/eller bilder. Vid Högskolan Dalarna gjordes ett urval av visuella gestaltningar och examensrapporter, och därutöver användes material från ventileringsprocessen (examinationstillfällen).

Resultat visar på såväl likheter som skillnader mellan de tre deltagande lärosätena. Vid Södertörns högskola och Örebro universitet fanns inledningsvis vissa problem som gäller acceptans från de institutioner som skulle granska och godkänna studentens examinationsarbeten. Tveksamheter gällde huruvida den multimodala texten skulle kunna ges samma akademiska erkännande som en "skriven traditionell text". Resultaten tyder på svårigheter med handledare och examinatoreer som inte har relevant kompetens för att vägleda studenter med multimodala arbetsätt samt för att utvärdera deras texter.

Olika former av uttryck kan underlätta visualiseringen av andra typer av erfarenhet och kunskap än enbart skriven text. De multimodala delarna kan också erbjuda andra möjligheter att kommunicera resultaten. Enkäter med handledare pekar på att arbetsättet kräver mer tid för handledning och dubbel kompetens hos handledarna, men att multimodala texter också erbjuder nya möjligheter att gestalta komplexa fenomen. En tydlig skillnad mellan de deltagande lärosätena gällde antalet handledare per arbete som skiftade mellan 1-3 personer. Vid ett lärosäte anlätades även kompletterande konstnärskompetens utanför högskolan. Studenter betonar vikten av förkunskaper av den teknik de väljer, att multimodala tekniker både öppnar för deras möjligheter att uttrycka sig och erbjuder inspirerande arbetsätt. Flera nämner även att kvaliteten höjs med ökad transparens i forskningsprocessen. Examinatoreer och andra sakkunniga lyfter fram betydelsen av att det finns personer med expertkunskap att tillgå vid behov, såväl för handledning som vid examination. Dessa personer poängterar även vikten av att likvärdiga krav ska gälla som vid bedömning av traditionella vetenskapliga arbeten.

Vid Högskolan Dalarna har några andra aspekter särskilt uppmärksammats. Här användes en offentlig plats för den multimodala representationen (tre månaders utställning på Dalarnas Museum) och en mer utvecklad form för reflektion och oppositionsförfarande ägde rum, där både skriftlig rapport och utställningsdel diskuterades och dokumenterades. Det visade sig att en särskild dynamik kan uppstå när examensarbeten presenteras och problematiseras i offentlig miljö. I analysarbetet uppmärksammades såväl de positiva som negativa effekterna av förfaringssättet.

En annan aspekt har gällt hur arbetet med att utveckla teori och konstnärliga uttryck har fungerat som en väv i en steg-för-steg-process, när studenten undersökt sin preciserade frågeställning.

DELSTUDIE 3 – ATT UTBILDA KREATIVA, KRITISKA OCH ETISKA MEDIEAKTÖRER

Syftet med delstudien vid institutionen för Konst, kultur och kommunikation (K3) vid Malmö Högskola har varit att undersöka examensarbeten i Medie- och kommunikationsvetenskap i kombination med intervjuer av studenter under utbildningstiden och senare i arbetslivet. Analyserna av det stora forskningsmaterialet har framför allt fokuserat på den interdisciplinära spänningen, den uppdragna linjen mellan teori och gestaltning. Hela K3s verksamhet, med examensarbetena som flaggskepp, bygger på det dubbla perspektivet, där studenter och medarbetare ska bli "reflexiva praktiker" och skapa kunskap genom erfarenhetsbaserat lärande ("learning by doing").

Projektet visar att det finns en stark vilja bland K3s personal att skapa ideologiska, mångvetenskapliga och kreativa mötesplatser och en stark tro på ett dubbelt perspektiv. Men dessa mötesplatser har i verkligheten ofta blivit platser för kulturella konflikter, där olika forskare och lärare kämpar för sina egna versioner av vad som är vetenskaplig forskning och hur utbildning bör vara. Ett av problemen har varit att uppdelningen mellan *teori och gestaltning* orsakat en tudelning av lärarkåren, ämnen och kurser. Ett annat problem har varit att denna uppdelning orsakat maktkonflikter genom att den ena sidan – den traditionella vetenskapliga forskningen – givits högre status.

Projektet visar vidare att mediastudenter visserligen har varit frustrerade för att de inte riktigt vet vad ett *dubbelt perspektiv är*, men att de faktiskt *förstått*. De har under tre år arbetat inom och med mellanrummet teori och gestaltning och har därför fått en förkroppsligad kunskap; de förstår vad dubbelt perspektiv är utifrån gjorda erfarenheter.

Analysen av examensarbetena visar att de har utvecklats från att ha varit traditionella "C-uppsatser", där man gör något (en mediegestaltning) som en "extra krydda", till att bli integrerade arbeten där traditionella vetenskapliga och gestaltande teorier och metoder flätas in i varandra och når en vetenskaplig kunskapsnivå som inte skulle vara möjligt utan denna sammanflätning. Slutsatserna av K3-projektet är tydliga. Studenterna har lärt sig genom att göra, de tar med sig detta ut i arbetslivet och de har blivit reflexiva praktiker. Med en förändrad forskningspolitik, där begrepp som konstnärlig forskning blivit vedertaget, kommer fler lärare och forskare att få sådan förkroppsligad kunskap av forskning i mellanrummet.

SAMMANFATTNING

Projektet har haft som avsikt att utveckla såväl teori som metodologi för kvalitativ forskning inom utbildningsvetenskap med fokus på kombinationer av multimediala lärprocesser och gestaltningar. Genom att undersöka arbetsfördelningen mellan vetenskapliga och gestaltande verktyg och utmana införstådda betydelser av hur vetenskaplig kunskap gestaltas, har projektet velat bidra till att studenternas inflytande över kunskapsutvecklingen förstärks. Vi ser möjligheterna till ökad kunskap om och tillgänglighet till lärprocesser med både teori och gestaltning i examensarbeten och kurser. Detta innefattar även utveckling av kriterier för bedömning av arbeten med "dubbelt perspektiv". Behovet av begreppsutveckling är framträdande, för att öka förståelsen av lärprocesser och utveckla ny kunskap med sådana verktyg. Detta medför att även rutiner gällande arkivering och tillgängliggörande av examensarbeten som innehåller gestaltningar behöver utvecklas. För likvärdig status i vetenskapliga sammanhang behöver kriterier för bedömning av examensarbeten med dubbelt perspektiv utvecklas ytterligare.

Inom studien beskriver studenter hur arbetssättet ökar deras möjligheter att uttrycka sig med variation, att göra individuella val utifrån sina skilda förutsättningar, samt att det "dubbla perspektivet" ger användbara kompetenser för arbetslivet. Att arbeta gestaltande med multimodala, visuella och performativa verktyg bidrar till ökad kommunicerbarhet av komplexa fenomen.

I studenternas arbeten med multimodala, visuella och performativa kunskapsformer framträder forskningsprocessen tydligare och blir därmed tillgänglig på olika sätt och synliggörs som lärprocess.

Hos lärarstudenterna framträder kompetenser som främjar delaktighet och inkludering; i lärarprofessionen med ämnesövergripande arbeten, i relation till samhällets offentlighet och civilsamhället, i arbetet för att stärka elevers kulturella yttrandefrihet, ansvar och delaktighet i skola och samhälle, i förhållande till elevers skilda förutsättningar beträffande t.ex. språk, kön, etnicitet, ålder och funktionsnedsättning.

Till skillnad från föreställningen om att teori och praktik bör agera i skilda kunskapsvärldar ser vi hur resultaten av vår forskning pekar på många fördelar med att, när så är möjligt, låta teoretiska och performativa, gestaltande, visuella, multimodala, konstnärliga – det som ofta benämns som "praktiska" diskurser samverka i studenters kunskapsproduktion.

Referenser

Danielsson, H (2002), *Att lära med media: Om det språkliga skapandets villkor i skolan med fokus på video* (Doktorsavhandling 107), Stockholm: Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet.

Denzin, N. K. (2001), The reflexive interview and a performative social science, *Qualitative Research*, 1:1, pp. 23–46.

Denzin, N. K. (2003), *Performance Ethnography: Critical Pedagogy and the Politics of Culture*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Dewey, John (1916), *Democracy and Education*, New York: Macmillan.

- Dewey, John (1927), *The Public and its Problems*, New York: Henry Holt and Company.
- Dewsbury, J-D. (2000), Performativity and the event: enacting a philosophy of difference, *Environment and Planning D: Society and Space*, 18: 4, pp. 473–496.
- Graviz, A. (2008), Medier – lärande och interculturalitet. Den 10.nordiske læreuddannelseskongress. Island. Artikel i rapporten till "Den 10. nordiske læreruddannelseskongres".
<<http://yourhost.is/khi2008>><http://yourhost.is/khi2008>
- Göthlund, A. & Lind, U. (2010), Intermezzo – A Performative research project in teacher training, *International Journal of Education Through Art*, 6:2, pp 197-212.
- Law, J. and Urry, J. (2004), Enacting the social, *Economy and Society*, 33:3, pp. 390–410.
- Mirzoeff, N. (1998), What is visual culture? in N. Mirzoeff (ed.), *An Introduction to Visual Culture*, New York: Routledge.
- Mirzoeff, N. (ed.) (2002), *The visual Culture Reader*. New York, London: Routledge.
- Pink, S. (2001/2007), *Doing Visual Ethnography: Images, Media and Representation in Research*. London: SAGE.
- Schön, Donald A. (1987), *Educating the Reflective Practitioner. Toward a New Design for Teaching and Learning in the Professions*, San Francisco: Jossey-Bass.
- Selander S. & Kress G. (2010), *Design för lärande – ett multimodalt perspektiv*. Stockholm: Norstedts.
- Trifonas, P. P. (ed.) (2003), *Pedagogies of Difference. Rethinking Education for Social Change*, New York, UK: Taylor & Francis Ltd.